

crkva u svijetu

godina XX • broj 1 • split • 1985

CRKVA I KULTURA U SUVREMENOM SVIJETU

Drago Šimundža

Kratka retrospektiva

Sve su velike religije težile za cjelokupnom izgradnjom čovjeka i svijeta, duhovnom i materijalnom, u kojoj je kultura predstavljala temeljnu okosnicu duhovnih događanja i ostvarenja. Taj cilj je u osnovi preuzelo i kršćanstvo. U želji da ostvari svoje poslanje cjelovito je pristupalo čovjeku. Unatoč različitim kontroverzijama, koje su se s vremena na vrijeme odupirale kršćanskoj viziji sukladnog razvoja duhovne i materijalne stvarnosti, autentična je nauka davala važnost tijelu i duhu, materijalnoj i duhovnoj kulturi, ovisno o društveno-povijesnim uvjetima i stvarnim potrebama. Šireći svoju poruku, kršćanstvo je s njom širilo i osnovnu tendenciju općeg razvoja i napretka. Posebno je, u službi svog temeljnog poslanja, naglašavalo religioznu i etičku pouku, ali je istodobno radilo na općem odgoju i duhovnom oplemenjivanju čovjeka. Pogledamo li stoga Crkvu u retrospektivi, vidjet ćemo kako se s njom odvijala povijesna kristijanizacija, a s kristijanizacijom duhovno i kulturno nasljeđe u svim kršćanskim zemljama.

I u nas je u proteklih trinaest stoljeća tekao isti proces. S kršćanstvom nam je došla prva prosvjeta i kultura. Zato naša nacionalna duhovna baština nosi na sebi bitan religiozni biljeg. S Crkvom se i u Crkvi najčešće začinjala i radala. Toga se posebno sjećamo ove godine, kad slavimo 1100. obljetnicu smrti sv. Metoda, koji je sa svojim bratom sv. Ćirilom mnogo pridonio jačanju slavenske pismenosti, te u tom smislu, u stano-vitoj mjeri, i našem kulturnom razvoju, napose određenoj diferencijaciji naše nacionalne kulturne baštine u odnosu na druge evropske nacionalne kulture.

U jednu riječ, Crkva je u svom povijesnom hodu neumorno religiozno, duhovno i kulturno djelovala, stvarala i nadahnjivala, odgajala čovjeka i kultivirala njegovu sredinu. Vjerna svome poslanju, ona se i danas nalazi pred istom službom i dužnosti. Zato je izravno zanimanju sva duhovna kretanja i kulturna zbivanja.

Duhovno zajedništvo vjere i kulture

Kultura je sama po sebi važna funkcija duhovne djelatnosti Crkve. Posebno kulture duha i u tom smislu humane brige za čovjeka. Jer, kao što nema prave vjere bez stvaranog religioznog odnosa, tako nema ni prave kulture bez nutarnje plemenitosti srca. Odgajajući čovjeka, Crkva izravno razvija kulturu. Iako se vjera ne može poistovjetiti s kulturom niti se kulturne odrednice mogu identificirati s religioznom dimenzijom ljudskog bića, ima nešto u njima blisko, ako ne zajedničko, što ih iznutra povezuje i u praktičnom životu spaja. Neki ih teoretičari zbog toga međusobno uvjetuju i u neku ruku združuju. Kultura se, kažu, začinje i ostvaruje u sakralnom doživljaju stvarnosti, tako da duhovno i religiozno na nju izravno utječu. Ne isključujući druge faktore, činjenica je da religija ili, točnije, vjera, svojim odgajanjem čovjeka, stvaraju u njegovoj duši neophodan prostor i mjesto za kulturnu zbiljnost i stvaralački čin duhovne doživljenosti Bitka.

Jednom dubljom analizom i prodorom u ljudsku psihu, čime se je npr. služio Jung (usp. *Čovjek i njegovi simboli*), nije teško otkriti praiskonsko korijenje nutarnje povezanosti duhovno-religiozne i duhovno-kulturološke slojevitosti u čovjeku. Religiozna se dimenzija, kao temeljni antropološki supstrat, ne iscrpljuje, kaže Jung, u jednom ili drugom simbolu ili kulturološkoj eksplisiji; ona arhetipski djeluje, duhovno stvaralački, u funkciji samopotvrđivanja osobe. Različiti oblici kulture afirmiraju u biti one osnovne vrednote duha, koje sam čovjek refleksivno otkriva u sebi i svojoj praiskonskoj povezanosti s Bitkom.

Naravno, kulturu ne treba shvaćati kao nešto statično. Ona je aktivni agens u čovjeku, u povijesti i društvu. Djelovanje joj je slojevito i sugestivno. Ima transcendentni karakter i humanističku funkciju. Očituje se na svim područjima ljudskog bivanja, u duhovnoj i materijalnoj sferi, u odnosima i postupku. Briga za čovjeka i njegovu okolinu, osjećaj i doživljaj njegove radosti ili patnje, jednako su izraz kulture kao i stvaralački akt nekog umjetnika. Dijaloški susret ili respektiranje tuđeg mišljenja, dotično zalaganje za pravdu i slobodu, izraz su istinske kulture kao i skladno uspjele umjetničko djelo. Kultura je prije svega kultura duha, koji je, ako je humano odgojen, stvarno senzibilan na etičke, duhovne i društvene, odnosno materijalne vrednote — jednako kao i na estetska i umjetnička ostvarenja.

Tako shvaćena, kultura je bitan preduvjet za bolje sutra i humaniji svijet. Trebalo bi sve učiniti i poticati da svi mogući faktori na njoj angažirano surađuju. Zbog toga se doimlje kao anakronizam kad se s nepovjerenjem i sumnjom gleda na kulturnu misiju Crkve i njezin duhovni doprinos društvu.

Od monističke do pluralističke kulture

Iako nisu bile nikada potpuno monističke, tradicionalne su kulture bitno obilježene svojim kulturološkim monizmom. Razumljivo je to za ona vremena kad se određena religija kao jedina duhovna stvarnost kroz svoju kulturu duhovno potvrđivala. I kršćanstvo je, spomenimo samo, nosilo u sebi određenu monističku tendenciju u tom smislu. Težilo je za stanovitom unifikacijom svoje kulture. Danas je, poglavito nakon Koncila, razumno prihvatilo pluralističku sliku svijeta i suvremenu pluralističku koncepciju kulture.

Na žalost, prošlost se u mnogočemu opetuje, pa tako i u nekim svojim negativnim tendencijama. Premda suvremeni trend moderne kulture spontano prihvaća pluralističku viziju kulturnog stvaralaštva, još uvijek se očito teži za monopolističkim, često političkim shvaćanjem odgoja i suvremene kulture. Dapače, uz monističke javljaju se i moderne totalitarističke koncepcije, koje jednostavno brišu što im prema njihovim shvaćanjima ne odgovara. Tako se danas nerijetko kultura podređuje različitim tendencijama i utjecajima ideologija, vlasti ili kapitala. Baš onim faktorima koje bi ona sama trebala do te mjere humanizirati da istinski služe čovjeku umjesto da njime manipuliraju.

Pri takvoj situaciji, usprkos golemim potencijalima i mogućnostima razvoja i afirmacije suvremene kulture, nije čudo što se ona u svom ekstenzitetu doista potvrđuje i širi, ali se u svom intenzitetu, u duhovnoj izgradnji ličnosti, općenito smanjuje i slabi. Time zapravo dobivamo nekakav hibrid kulturne stvarnosti i djelatnosti. Suvremena se kultura, naime, potvrđuje svojom širinom i materijalnim ostvarenjem, a izumire tamo gdje je najpotrebnija, u duhu i duši samog čovjeka.

Razumljivo je, iz više razloga, kultura ne bi smjela biti ničiji monopol. Kad to kažemo, mislimo i na Crkvu. I ako je prava kultura, trebalo bi je u svakoj sredini, u njezinu duhovnom miljeu iz kojega je izrasla, priznati i poštovati. To je osnovni princip svake razumne tolerancije i čovječnosti. Narod koji misli na svoju budućnost široko koncipira i shvaća svoju duhovnu fizionomiju. To je napose prihvatljivo danas, kad se u novom zamahu moderne kulture osjeća ođita opravdanost njezina pluralističkog stvaralaštva. — Kultura je kao i čovjek: potrebna joj je društvena potpora i nutarnja sloboda, nužna samostalnost. Kao suptilni izraz duha rađa se u duhovnoj slobodi. Ideološka prepiranja ili, isto tako, politička raspravljanja o kulturi ne vode stvarnoj afirmaciji čovjeka i njegove kulture. Kultura je izvorno ljudska, a ne nipošto ideološka stvar.

Ne bi se moralo, kad je riječ o kulturi, nužno utjecati starim formama i vječno sankcionirati tradicionalne oblike — ni u Crkvi, ni u društvu. Potrebno je tražiti nove izraze duhovnog razvoja i kulturnog potvrđivanja. Ali, kad se radi o kulturnoj baštini jednog naroda, nedopustivo je kulturna imena i stvarne vrednote prekrajati po svojoj mjeri, brisati i zanemarivati. To više nije kultura.

Ako je ista pozitivno što nam je u baštini ostavio kulturni humanizam — od antike preko kršćanstva do naših dana — pozitivna je njegova

osnovna tendencija snošljivosti i slobode. Taj bismo trend trebali poštivati i u današnjoj kulturi.

S tim u vezi možemo gledati i na današnju ulogu Crkve u kulturnom životu, u nas i u svijetu. Koliko je potrebno da se ona otvori pluralističkoj koncepciji suvremene kulture, što je Sabor jasno u svojim dokumentima (usp. GS 54-62) inaugurirao, toliko je važno da se društvo sa svojim političko-administrativnim strukturama ne postavi prema kulturi kao njezin jedini monopolistički zastupnik. Ne radi se nipošto o alternativni, nego o humanoj viziji i međusobnoj dopuni. Kultura je, bar bi tako trebalo biti, slobodni izraz ljudskog duha, koji ne bi trebalo mjeriti idejnim aršinama, nego stvaralačkim kriterijima i kulturnim mjerilima.

Retrospektiva ili perspektiva?

Kršćanstvo je s pravom ponosno na svoju duhovnu baštinu, na gotovo dvomilenijsku kulturu. Vjerno nutarnjoj zakonitosti svoga bitka, ono se i danas nalazi pred istim pozivom. Ne može mu biti cilj čuvanje stečene baštine nego stvaranje nove. Aktualne, današnje, s kojom će i u kojoj će suvremeni čovjek osjetiti i doživjeti kršćansku prisutnost i poruku. Zbog toga na postavljeno pitanje: Retrospektiva ili perspektiva? — odgovor je apodiktičan: Perspektiva!

Kultura je i kulturno stvaralaštvo važan medij duhovnog poslanja Crkve. Poput biblijskog utjelovljenja Božje riječi u povijesnu stvarnost Izabranog naroda i Crkva se mora utjeloviti u svom svijetu. Pristupajući današnjem čovjeku, pristupa mu njegovim jezikom, govori kroz njegovo iskustvo, sudjeluje u njegovu životu, u duhovnoj i materijalnoj kulturi. To je put evangelizacije i katekizacije, sudjelovanja i suživota u određenom prostoru i vremenu, svijetu i društvu.

Crkva je toga svjesna. Očituje to svojim radom i djelom. Nije joj i ne treba joj biti samo briga za ono prošlo nego i za ono što se sada rađa i nastaje, za sadašnje i buduće. I u kulturi. U tom duhu se s pravom uključuje u suvremena duhovna zbivanja i kulturna kretanja. Prihvaća pluralističku koncepciju i spremno nudi svoj prinos. I to ne samo zato što je to njezin poziv, nego i zato što je to pozitivan doprinos afirmaciji i boljitku suvremenog čovjeka. Aktivnost Crkve u odgoju i stvaranju novog duhovnog bogatstva nezamjenjiva je i u naše doba. Jer, kultura je u svojim najdubljim korijenima oplemenjivanje bića, uma i srca. U čovjeku je, u njegovoj duši, ili je uopće nema. Ona iznutra djeluje, stvara i izgrađuje. Neshvatljivo je stoga kad se zanemaruje ili jednostavno u javnom životu odbacuje služba i uloga Crkve na tom području.

Treba li na kraju pripomenuti da je kultura opće narodno blago? U tom smislu i na našu religioznu baštinu treba gledati s mnogo šireg i prihvatljivijeg aspekta nego što to koji put biva. Ne samo što nas naše kulturno nasljeđe povezuje i ujedinjuje, ono nas potvrđuje u našem samobitku i predstavlja pred svijetom — otvara prema zajedničkoj budućnosti. Suradnja u kulturi najelementarniji je zahtjev zajedničke sudbine i opstanka. Kad je riječ o perspektivi, nužno bi je trebalo tražiti i za nju se neumorno zalagati.